

REGÉLŐ.

Pesten csötörtökön augustus 1-jén 1839.

Megjelen társával együtt hetenként kétszer vasárnap és csötörtökön. Fél évi díjja helyben képekkel 5 ft. borítéktalanul; postán 6 ft. pengőben. Budapestiek évnegyedenként is válthatnak példányt. A folyóiratnak egyes száma, vagy képe 12 kr. p. p.

ÉLETTÖRTÉNET.

É l e t k é p e k.
(Vége.)

II.

Schiller Fridrik.

Schiller Fridrik, mint költő, történetíró és philosoph, egyike a' legmagasb szellemeknek, mellyeket az emberiség valaha kegyenczei közé számlált. Semmit nem köszön kül-körülményeinek, de mindent önerőködés fáradhatlan tett-erejének. Diadallal tépte-el azon bilincseket, mellyek a' közebbhez, a' szokotthoz fenyegeték fűzni, 's kettős erővel repült-el ideáljai fenségéhez, szellemének honába. De az élettől küzdése borús árnyait még azon szebb tájakba is elveté, 's ragyogó fényalakjait gyakran gyöngé fájdalmas fénynyel voná-el.

1759. évi november 10-kén születék Würtembergnek Marbach városában. Atyja előbb hadnagy volt, utóbb „Solitude“ hercegi mulatóvár faiskolájának felvigyázója. Ha Sch. életéből semmit sem tudnánk is, már munkái mutatnák a' gyermek 's ifjú lángoló képzetét, melly az ó világ látnokainál is magasbra gyult.

Stuttgardnak katonai intézete (utóbb Károly-iskola) azon időben a' benne uralkodó rend, szoros pontosság miatt, 's azon ismeretek által, mellyeket ott a' vágyó ifjú magáévá tehete, igen jeles nevelő intézetül vala elhiresülve. Hogy szorulhatna az ifjúnak lánglelke, mély érzése, 's égő hatás-ösztöne azon szoros körökbe, arról nem gondolkozá senki. Hiszen ott Schiller kenyér-tudományt tön magáévá, mellynek később jó helyzetet vala köszönendő! — Száradjon-el bár szíve, vesztse a' lángképzet idegzetét, bénuljon-el szelleme, ha csak testét a' jövőben megtarthatá, hacsak rendes polgári foglalatatoskodás creditívjét felmutathatá.

Schiller az orvostudományt tanulta, elvégezé, 's vetélkedett felette. A' historia már korábban felnyitá lelkének azon pályatért, mellyet később olly fényben futa-meg. Az előkor hőseinek, minden ifjú tiszta kebel előtt igénytelen erő 's nagyság által annyira becseseknek, kétszeres hatalommal kellett hatniok az ifjúra, ki maga is lángoló erőt birt hév-keblében.

A' vadan fellobogó léleknek kiállhatlan 's pokolkinú lett a' katonai subordinatio bilinese, melly az intézet minden tagjait olly szorosan foná körül. Csak a' barátság szíven lelt gyakran vigaszt 's enyhületet. Zumsteg lett Schiller megbizottja, kinek keblén önté-ki panaszait, 's hatalmasan kelt-föl lelkében a' mivelési ösztön. Shakespeare kezébe jött, 's mint fátýol, hullott-el a' félelmes szűk körzet; most élő alakokba lehelheté-ki képzelme tüzét, 's öntté-ki elkésérült lelke érzelmeit. Azt a' „h a r a m i á k b a n“ tevé. A' sokáig lenyomott lélek iszonyú erővel emelkedék-föl, 's még ki nem tisztult érzései a' fenségést és nagyot gyakran tulságokban, dagályban kerestek. De hogy Schiller minden emberismeret nélkül csak lelke azon mélyéből illy élő, megragadó, hatalmas alakokat hitt elő, az csak azon tapasztalás által magyarázható, hogy a' genie elébe szökik minden ismeretnek — 's minden szabályt előre magában feltalál.

Kilépése után ezredi orvossá téteték, 's még csak most, és nem az intézetbeni mulatása alatt, adattak Manheimban a' „haramiák.“ — Engedelmet kére jelen lehetni az előadáson, 's az megtagadtaték. Titokban Manheimba ment, 's fel nem fedeztetve jött Stuttgartba vissza. — Azonban a' darabban egy mély vágás jött-elő Graubündtenre, mellyet Schiller, gyűlölve a' Károly-academia egyik odai születésű felvigyázóját, a' tizenkilencz évű ifjú költőnek egész alánylagos dühében oda-vete. De a' herczegnek éppen ügye volt Graubündtennel, és Schiller ellenségei használák a' körülményt, őt a' fejdelem előtt gyanússá tenni. A' költő tehát parancsot vön a' Graubündtenieknek elégtétet adni, és többé soha semmit nem írni! Csak most szökött-el Stuttgartból Manheimba, hol barátai közbenjárása által az ottani színház költője lön, mellyet azon időben Iffland, Böck, Beil 's a' t. híressé 's fényessé tevének. Itt tanulá azt, mit lelkének a' nemtő suga, hatásabb, tisztább idomokba alakítani; itt írta „Fiescóját — ármány és szerelmét“ itt kezdé kiadni a' rajnai Thaliát.

Fiatal évei 's első munkája felől önmaga nevezetesen nyilatkozik. — „Jókor — így mond — vesztém-el honomat, hogy azt a' nagy világgal kicseréljem, mellyet csak látsóken ismerék. A' természetnek egy különös tévedése ítélte-el engem honvárosomban költővé. Poetai hajlam sérté az intézet törvényeit, mellyben neveltetém, 's ellenkezék alapítója tervével. Nyolcz évig küzdött lelkesedésem a' katonai szabályal; de a' költészet iránti szenvedély lángoló és erős, mint az első szerelem. A' minek el kellett volna őt oltani, az lobbantá-fel. Elhagyandó olly viszonyokat, mellyek nekem kinosak valának, szívem idealvilágba repül; de ismeretlenül

a' valódival, mellytől vaspálczák választottak-el, ismeretlenül az emberekkel; mert a' négyszáz közül, ki engem környezett, egyetlen egy teremtmény vala, tiszta 's hiv öntvénye ugyan azon egy mintának, mellytől a' plasticai természet ünnepélyesen választá-el magát. Ismeretlenül a' szabad, magukra hagyott lények hajlandóságai-val (mert itt csak egy ért-meg, egy, mellyet megnevezni nem akarok) az akaratnak minden egyéb ereje ellassult, míg egy vonaglatok közt idegezteték-fel; minden sajátság, minden kiömlése az ezerféleképp' játszó természetnek, veszve volt, az uralkodó rend szabályszerű időmértékében — ismeretlenül a' szép nemmel (mert ez intézet kapui, mint tudva van, a' nőknek csak addig nyílnak-meg, míg érdekesek lenni nem kezdettek, 's halenni megszűntek!) — ismeretlenül az emberekkel 's ember-sorssal, ecsetemnek szükségképp' el kelle hibázni a' középvonalt angyal és ördög között; olly szörnyet kelle teremteni, melly szerencsére nem létezik, 's mellynek halhatlanságot csak azért ohajtanék, örökítné-meg példáját egy születésnek, mellyet a' világra a' subordinatio 's a' genius természet elleni egyesülése hozott.

— — Én a' „haramiák at“ értem....

A' darab megjelent, az egész erkölcsi világ a' szerzőt felségsértésrül vádolá. Egész felelete azon éghajlat legyen, melly alatt született. Ha mind azon számúlálhatlan vád-iratokból engem csak egy is ér, ez — az, hogy két év előtt embereket rajzolni merészkedém mi előtt egygyel is találkozám.“

Mind e' hiba mellett is Schiller „haramjái“ a' német színpadokon nagy lelkesedéssel fogadtattak; hírét Fiesco, az ármány és szerelem még inkább megalapítá. — Schiller szűk viszonyai-ból szélesb hatáskörbe vágyott-ki. A' weimari herczeg Kasselban tanuló őt ismerni; így a' költő szász országba ment, hol a' kellemes tájak letarták. E' korban írta „Freygeisterey der Leidenschaft“ czimű költeményét, mit később tán megrövidíte: de a' mi költői becsét veszté-el: az erkölcsi nem vala menthető. Mutatá a' merész lobogó szellemet, melly nem akart a' sorsnak meghajolni, de igen, küzdeni vele.

Schiller fiatal kora el volt választva minden ifjúi örömtől, 's éldeletek nélkül tűnék-el, és azt most akará visszapótlani, 's nem mindig mértéklettel. A' szép természetet szenvedélyesen szereté; 's legjobban legfennebb tüneményeit: vihart és fürgeteget. A' társas örömeket becsülé, 's bennök örömmel vön részt, 's ezen éldeletet azon hévvel és lánggal ragadá-meg, melly közönségesen a' mélyebb költőt jeleli, kiben e' magas ingerelhetőség mulhatlan.

Már ezelőtt kezdé Don Carlost, 's Mainzban a' herczegnek némelly helyeit felolvasta ; most csak gyakori félbeszakításokkal folytató , 's az alatt mindent olvasott, mit II. Fülöpről fölvehete. Így eredett az „Abfall der Niederlande“ — mellyben az ifjú megmutató csudálkozó honának, hogy fáradozatos tanulmány 's historiai-philosophiai mély belátás az előadásnak mind azon fényével egyezhető, melly felénk Thucidides, Livius 's Tacitus munkáikból olly szép harmoniában szöll.

Schiller Lipcsében, vagy is inkább Göhlis szép faluban Göschen könyvárusnál lakott. Itt ismerkedett-meg Jünngerrel, 's társalkodásában vidám éledeletet talált.

Innen Weimarba ment, melly annyi első rendű német geniek együtt-élése által az utókornál is nevezetes lesz. Itt ismeré-meg Wielandot és Goethét 's Wollzgen urat, kinek huga később Schiller önválasztásából nője lett.

Goethe közbenjárása által lépett először Schiller 1789. mint a' philosophia jeni professora, határozott tudós viszonyba, 's a' históriát a' legkitetszőbb helybehagyással tanítá. Itt kezdé kiadni emlékiratait, de a' mellyekből maga csak az első kötet felét fordítá; itt hatott-be Kant philosophiája mélyeibe: itt végzé-el a' harmincz éves háború történetét, mellyet német ország lelkesüléssel fogadott. Wieland azt mondá fölöle, hogy annyi olvasója volt, mennyi ember áll a' német nyelvnek egész körében a' lélekmiveltség valamelyes fokán. Ollyan irótól iratva, kinek korábbi munkái a' dramai költésben, valamint abban, melly inkább közeledik a' historiai Múzsának sajátos köréhez, nagy várakozást költének arról, mit szelleme tökélyes érettségnek időpontjában adhatna, mert még azokat is felülmulá, mellyekre első próbája a' történeti osztályban igazolhata; olly próbája, melly mind azt, mit a' német litteratura e' nemben mutathata, messze hagyá maga után; 's természetesen mindeniben, ki nem nézi a' nemzet dicsét, hideg szemmel azon ohajtást kelle felköltönie, vajha azon író, ki pályája első lép-teiben annyi tulajdonokat mutata, hely-kivívása végett Hume, Robertson 's Gibbon mellett magát, ha nem egészen is, de legfőképp' a' hon történetének szentelné.

Gyakori lélek-erőtetések által okoztatott betegségéből csak hosszú idő után épülvén-fel, minden figyelmét Kant „Kritik der Urtheilskraft“ című munkájának szentelé, 's az olly szellem, mint övé, örömmel emelkedék-föl ama magas művész-nézetekre, mellyek olly elhatározottan 's élesen választák-el az empiriait az ideáltól, az érzéki tetszöst, az erkölcsileg nemest 's méltóságost a' tisztán széptől. Schiller ezen alapon építte tovább, 's így írá derék,

habár nem egészen helybenhagyható értekezéseit: „Über tragische Kunst; über das Erhabene; Pathetische; über Anmuth und Würde; über die aesthetische Erziehung des Menschengeschlechts — és — über naive und sentimentale Dichtung.“

Schiller életmódja a' szokottól egészen különböző volt; a' napot nyugalomnak szentelé: az éj magas csendéből keltek-fel az ő nagy, örökre megmaradó, alakai, mint a' varázsnok vesszeje csak éjben hívja elő a' sirjaikkal letűnt századok hőseinek szellemeit.

1796-ban, élete 37-dik évében, kapott végre először 200 tallérnyi fizetést, melyet a' weimari herczeg, később szaporitva, egész halálaig adott, 's titkos tanácsnoki characteret. Olly rendkívüli érdemnek illy csekély megjutalmazásánál joggal és nemes önérzettel mondhatá azt, mit a' német költészetről irt.

Később Weimarba költözött. Itt Goethéveli társalkodásában, ki barátja lön, boldogittatva szeretett nője 's jó gyermekei által, visszanyeré nagy részét lélekvidámságának, melyet sokszori betegeskedése által elveszte. Mind a' kül mind belföld elismeré érdemeit. Már a' forradalom kezdetében francia polgárnak nevezteték, 's 1802-ben a' császártól birodalombeli nemességre emeltetett. Weimarban teremté legutósó szakának tökéletesb miveit: az orleansi hölgyet, Tell Vilmost, — 's erőt látszék gyűjteni jövőendő munkálatokra.

Berlinben maga rendelé-el Telljének előadatását, 's Weimarba betegesen tért vissza. De ujra feléledt, 's családja és barátjai a' legszebb reményben valának, midőn a' nagy embert halála, 1803-ki majus 9-dikén, esti 6 órákor, meglepé. Kimulása előtt kevésse Lichtenberg nevét emlité, kinek munkái felderíték utósó napjaiban. Nehány pillanattal elmulása előtt vidám lön, 's azt mondá, hogy sokat világosan és tisztán lát.

Temetését egyszerűnek rendelé; az éjnek mély csendjében, melyet az elhalt annyira szerete, vitték ki a' koporsót ifjú művészek 's tudósok a' sirba. Az éj tul volt felén, 's a' látkört borúfellegek fedék: de midőn a' hamvházhoz értek, kibukkant egyszerre szelid fényével a' hold, 's elragyogott azon férjfiú hamvain, kinek lelke örökké 's halhatlanul élend magas méltóságban 's erősen hatva minden jövőendő ivadéknál.

Schiller magas természetű volt, halvány és száraz; arczán nyomait viselé betegeskedésének, de szemében magas lelki tüzet és szabadságot, derűtséget a' nyílt domború homlokon. Munkáit, mielőtt leírá, fejében egészen kidolgozta, 's a' rimeseket azután felolvasá. Characterét így írta-le maga egy munkájában: azon gyermeki characteret, melyet a' genie miveire lenyom, magányos éle-

tén és erkölcein is hordja. Szerény, mert a' természet mindig az, de nem illedelmes (decent), mert az csak a' romlottság — okos, mert a' természet soha sem lehet ellenkező, de nem ravasz, mert az csak a' mesterség lehet. Characteréhez 's vonzalmaihoz hív, de nem annyira azért, mert elvei vannak, mint azért, hogy a' természet, minden ingása mellett, ismét régi helyére hull, 's mindig visszahozza a' régi szükségét; szerény, sőt félénk, mert a' genie magának mindig titok marad, — de nem rettegő, mert nem ismeri azon út veszélyeit, mellyen jár.“

Schiller nem nem halt-el gazdagságban; de ha a' németek melljében egy szikrája él a' nemzeti érzetnek, neve igen igen gazdag örökség. A' nagyobb színházaknak legnagyobb része emléket alkalmi darabokkal innepélyesíté. Emlékszobra *) nem őt, hanem nemzetét tiszteli.

HAZAI HIRLELŐ.

R á n k i s z e m l e. — Dargó nyakszegő lejtőjein szorongással ugyan, de annál nyugtatóbb örömmel haladtunk Ránk felé, minthogy a' zempléni oldalon, egészen a' Dargó hegyi csárdáig, több száz munkást láttunk a' készitendő ut csinálásával foglalatoskodni. Emlékezel barátom, úgy hiszem, mult évi leveleimre, mellyekben tudósítalak, miképpen t. Zemplén megye lelkes rendei kik nemesak a' kényelmes közlekedést, hanem a' honi jóllét egyik legesalhatlanabb útját, a' kereskedés elősegélését is szemelött tartván, egy, az országszerte hires Dargón keresztül vezetendő ut készitését régen elhatározták, 's határozatukat foganosítani is akarták; de mint minden nagy vállalat, úgy ez is gátra talált, melly azonban a' mult évben egy felsőbb parancs credményében elhárítatván, végre kényelmes uttá simuland e' száraz földi Scylla és Charybdis, mellynek tátongó örvényei közt csak borzadva haladt eddigelé a' Leonidási elszántságú utas. Mi az agg Dargónak kocsipróbáló göröngyei közt szerencsésen átvirgódván, megkínózott 's reszkető lábú csatlós lovaink többszöri nógatása után, esti 9 órakor érkeztünk Ránkra. A' pusztában elgyötrött vándor nem obajtozik inkább egy csepp enyhítő ital, mint minden porczikájában megrendült 's elcsigázott testünk a' nyugalom után. De képzeld rémülésünket, melly a' szoba után kérdezett pinezérnek ama vér-fagyasztó szavaira fogott-el: hogy szobával minden órára fizetendő aranyért sem szolgálhat. Én hosszú, mély sohajtással, mellyben egy kocsiban átvirrasztandó éjnek minden kellemetlensége kifejezve volt, elcsüggedve dültem a' kocsi szegletébe: azonban Sz— barátom, ki nem szokott hamar kétségbe esni, vigasztalt, és — törődve bár — őzi fürgeséggel iramodott-el. Milly gondolatok cikáztak oda járása alatt agyamban, nem akarom elődbe sorolni; mert lelkedben is csak kellemetlen érzelmeket költenének-fel. Kinos bizonytalanságban tölt-el mintegy óra-negyed; mig végre Sz — barátom Mandolino jötevő zarándokaiként azon örvendetes hírrel jött-elő, hogy L. bárónő közbejárására csakugyan szállásra kapunk; 's ez, egy kádjaitól kiürített

*) Thorwaldsentől, meglehetőskén izetlenül.

fürdő-szobácska leend 40 ezüst krajczár napi bér mellett. — „Mi bajom most árával? — kiálték örömmel — csak lenyugodhassam! És nem telt-el egy óra, már Morpheus jobbágyai voltunk. — Más nap reggel a' fürdői sétatérre mentem. Itt első, mi szemembe tűnt, a' csak néhány hét előtt elkészült, pompás, olasz sztilű, az újabb építészet minden szabályának megfelelő, és szépségére nézve jelenleg egész hazában — a' fürdő helyeket értve — első tánczterem, volt E' valóban díszes épület homlokzata a' sétatérre néz; nagy félkörű ablakai, felül — 's három üveg ajtaja, alól, kellemesen hat a' vizsgálóra. Innen van, hogy a' sétálók a' teremben mulatók tarka tömegét szünetlen látják; ha pedig esős idő van, a' terembe vonulók folyvást zöldben képzelhetik magukat. A' tánczterem belseje az eddiginek alakjában készült: az az, kerekded. E' kerekdedségből négy oldalról oszlopokon álló, a' tánczkörtül falakkal el nem választott, négy mellékterem gyanánt szolgáló szalón szögell-ki, s egész épületnek kellő tekintetet ad. Szóval, a' tánczterem, kivévén a' némbéri pipere-szoba hiányát, melly czélszerűen volna elrendezhető egyik mellék-szalónnak függönyökkel elzárása által, igen szép és czélszerű. Délután a' szomszéd megyékbeli szépnem, a' vándor magyar Thaliának színpadul szolgáló úgy nevezett arenában, némelly fiatalok által indítványozott játékot kezdett. Estennen Herfurtnak egykor jeles, de már hire-vesztett bandája hozá, Strauss és Lanner keringőinek számüzése és csupán a' karfőnök szerzeményeinek játzsása mellett, mozgásba az új teremben először lejtő lábakat. Más napon hangverseny mulattatá a' közönséget; harmadikon pedig ismét fényes, 's 400-on felül volt vendégkoszorú társaságában vigadtunk-át egy bált. — Szünórákban a' Bunkó zempléni bandája által játszatott Baschny-mazur öntött minden lába tánczviszketeget. A' társaság reggel oszlott-szét. — Ne hidd azonban barátom, hogy e' vigalomnak közepette is mindenki örvendett; o nem: kinek pénzét a' rouge et noir, a' pharo és mako banque-ok elnyelék, olly búsan ballagott haza, mint a' tisztválasztáson hivatalából kiesett tisztviselő.

VIDÉKY.

PESTI VIZSGÁLÓ.

H i r s z e k r é u y.

Az ágostai hitvallásuk pesti közönsége felsőbb engedelem mellett egy másik egyházat fog építtetni; és pedig, mint mondatik, Magyarok és Tótok számára a' kerepesi ut mellett, szénapiacz közelében, a' József városi téren. — Sz. k. Pest városa részéről már a' mult héten kijeleltetvén a' kívánt telek, mondják, hogy az építést még talán az idén is megkezdik. E' szerint Pest városát egy új nagy épület fogja díszesíteni, melly hogy nem fog valamelly közönséges sztilben épülni, mind azon hír is reményleni engedi, hogy a' szóban levő egyház felállításához elegendő pénzbeli erő volna együtt, mind pedig azon szép architektoniai izlésnek, melly a' nevezett közönség mostan. templomán különösen szembetűnő, hihetőleg még élő létesítőjei kezekednek. — Halljuk azt is, hogy Pesten a' kerepesi ut melléki vám körül fekvő üres telkek házhelyekre fognak nem sokára eladatni, mi, kivált, ha a' Therézia és József külvárosokon huzatandó, hajókázható csatorna létesülend, Pest városának csak nyereségére 's újabb díszére szolgálend. — Pesten a' ns hatóság rendeletéből jul. 27-ki délután a' városi dobos kihirdette, hogy a' Duná-

ban, a' hajóműhelytől kezdve egészen le a' Ferencz városi csatornáig, fürdeni kemény büntetés alatt tilos. — 'S különös! — hihetőleg mivel a' hirdetést sokan nem hallották, a' tilalom-tábla pedig még ki nem állíttatott — másnap reggeltől estig, a' halpiacz közelében, sokkal többen fürödtek, mint máskor! — Mult vasárnapi politikai lapok hivatalosan jelentik Hirsch Lázár óbudai drágakő- és gyöngykereskedőnek eltűntét, valamint azon ígéretet is, hogy, ki hollétét élő vagy holt állapotban bejelenti az óbudai israelita községtől 200 ezüst forintot, — ki pedig ne talán gyilkosát is felfedezi a' töle elrablott értékkel együtt (készpénz, ékességek, rakatlan drágakövek és Esterházy-sorsokban), az. az örökösöktől 200 aranyat nyerend jutalmul. — 28-diki délután a' legforróbb nyári napon (árnyékban a' therm. 30 fokon állott), török zene mellett a' pesti szabad uszók ismét nagy próba-uszást tartottak a' Dunán, melynek partján őket tömérdek népség kísérte. FÜLHEGYI.

KÜLÖNFÉLE.

Csudálatos örvöngés. — Egyik északi német városban bizonyos fiatal embernek ama feneklett eszméje van, hogy ő a' makk király, és azon félelmében, hogy ha az utszán a' makk as-sal találkozik, el fog üttetni, nem merészel utszára lépni.

EMLÉKMONDÁS.

H a z a f i s á g.

Hazafiság! bár a' szívnek	Bár téged disz, fény, arany 's czím
Keserű mély fájdalma,	Ingerei oltanak,
Hazavesztés 's gyakran halál	'S az irigység és erőszak
Lön szent lángod jutalma;	Ármányai fojtanak:
Mig nap váltva nyugszik és kél,	
'S földön ember és nemzet él,	
Te léssz mindig a' szent tűz,	
Melly lángjával csudát űz.	

KISFALUDY SÁNDOR után —

Pazarlás. — Enyelgő tánczok között 's igéző mosolygással nyújtja a' pazarlás örömmel részegítő poharát, hogy a' tiszta szívet megtántorítván az erény utjáról elvezesse, 's a' tunya hivalkodás posványába süllyesse.

E. ILLÉS PÁL után M. N.

Testületek szintugy, mint egyes emberek, családi kört képeznek házi önvizonyaikban. Felejtethlen, édes azon benyomás, melylyel tagjainak — mintegy fájainak-disze visszahat rájuk

N. ZERDAHELYI LŐRINCZ után K. H. K. J.

S z á m r e j t v é n y.

Három tag, 's olyan nagy mennyiség az egész,
Hogy száz ezer benne nem felette nagy rész
Még is ha egy ezer és száz kettőt töle
Elveszesz, egy semmi marad-meg belőle.

N. N.

Szerkezi Mátray Gábor, halpiacson, Dencs ház, 86-dik sz. a.

Nyomtatja Trattner-Károlyi, uri utsza 612.